

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 576 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeovich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoroova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlar.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шухратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellash tirish	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	

MAMLAKAT TASHQI QARZINI BOSHQARISHNING SAMARALI YO'LLARI

Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich

TDIU Makroiqtisodiy siyosat va
prognozlashtirish kafedrası v.b. dotsenti, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat moliyasini boshqarishda davlat qarzi bilan bog'liq munosabatlar aks ettirilgan. Maqolada davlat qarzi, uning tarkibiy tuzilishi kabi tushunchalar va uni boshqarish konsepsiyalari borasida olimlarning fikr-mulohazalari tahlili keltirilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining davlat qarzi bilan bog'liq tahlillar va mavjud ta'sir qiluvchi omillar tahlili amalga oshirilgan. Ushbu tahlilga asosan xulosa va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, davlat qarzi, tashqi qarz, byudjet taqchilligi, qarzni boshqarish.

Abstract: This article reflects the relationship with the state debt in the management of public finances. The article presents an analysis of the opinions of scientists on concepts such as public debt, its structural structure, and concepts of its management. Also, the analysis of the state debt of the Republic of Uzbekistan and the analysis of existing influencing factors was carried out. Based on this analysis, conclusions and suggestions are given.

Key words: state budget, state debt, foreign debt, budget balance, debt management.

Аннотация: В данной статье отражена взаимосвязь государственного долга в управлении государственными финансами. В статье представлен анализ мнений ученых о таких понятиях, как государственный долг, его структурная структура и концепции управления им. Также был проведен анализ государственного долга Республики Узбекистан и анализ существующих влияющих факторов. На основе данного анализа даются выводы и предложения.

Ключевые слова: государственный бюджет, государственный долг, внешний долг, баланс бюджета, управление долгом.

KIRISH

Davlat moliyasini boshqarish bilan bir qatorda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, shuningdek, byudjet taqchilligini va davlatning markazlashgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun tashqi manbalar zarurati paydo bo'ladi. Bu mablag'lar mamlakat infratuzilmasini rivojlantirish, qashshoqlikni kamaytirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, mudofaa qudratini mustahkamlash kabi qator muhim vazifalarni amalga oshirishga yo'naltiriladi.

Mamlakatlar makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ikkita asosiy instrumentlar fiskal va monitar siyosatlarni amalga oshiradi. Belgilangan maqsadlariga qarab davlatlar ushbu siyosatlarining cheklovchi yoki rag'batlantiruvchi siyosatni amalga oshiradi. Iqtisodiy barqaror rivojlanishni ta'minlashda fiskal siyosatning rag'batlantiruvchi siyosatini amalga oshirishi mumkin. Davlat byudjeti taqchillik bilan ijro qilinishi, shuningdek, taqchillikni moliyalashtirish manbalari sifatida davlat aktivlarini xususiylashtirish orqali ichki va tashqi qarzni jalb qilish hisobidan olinadigan daromadlar hisoblanadi (Faura, Simionesku va Gavurova, 2022).

O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanishning yangi strategiyasida belgilab olingan 21-maqсад: iqtisodiy sohada izchil yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot hajmini 1,6 barobarga oshirish, ya'ni 2030-yilgacha esa 4 ming AQSH dollarga yetkazish va "o'rtacha yuqori daromadli mamlakatlar" qatoriga kiritish, shu bilan birga, davlat byudjeti taqchilligini qisqartirish va 2023-yildan boshlab uning yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3 foizidan oshmasligini ta'minlash hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Hukumat davlatlar bilan moliyaviy-iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish orqali mamlakat aholisi farovonligini oshirish va jamiyatni iqtisodiy boyitish maqsadlarini amalga oshiradi (Zeeshan va boshq., 2022). Davlatlardan bunday iqtisodiy o'sishga erishishni talab qiladigan ikkita sabab bor: har qanday o'sib borayotgan aholi uchun yangi ish o'rinlarini yaratish, shuningdek, ishsizlikni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish hisoblanadi (Uddin, Ali, & Masih, 2020).

Qarz jalb qilish rivojlanayotgan davlatlar uchun qo'shimcha pul manbai bo'lib, iqtisodiy o'sishni tezlashtirish uchun sarflanishi mumkin. Tashqi qarzga bo'lgan talab ichki jamg'armalardan yetarli mablag'lar mavjud

bo'lmaganda yuzaga keladi. Bundan tashqari, tashqi qarz iqtisodiy o'sishning asosiy manbai bo'lib, kelajakda qarz yuki kabi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shunga qaramasdan, rivojlanish va iqtisodiy o'sishning dastlabki bosqichlarida qarzdan moliyalashtirish manbai sifatida samarali foydalanish iqtisodiy o'sishni ta'minlashi mumkin, xuddi shu kabi ma'lum bir iqtisodiy risklarni ham keltirib chiqarishi mumkin (Agyeman, Sakyi va Abayie, 2022, Choriev, 2021).

Odatda, davlat qarzi va uning dinamik o'zgarishini baholashda qarzning yalpi ichki mahsulotga (YalM) nisbati hisoblab chiqiladi. Bu ko'rsatkichning yuqori chegarasi Maastrixt kelishuvi mezonlari bo'yicha 60 foizni tashkil etadi va Xalqaro valyuta jamg'armasi tavsiyalariga ko'ra ushbu ko'rsatkich 50 foizdan oshmasligi kerakligi ta'kidlanadi. Mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli o'sish sur'atlarini saqlab qolish uchun byudjet taqchilligi yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3 foizdan oshmasligi tavsiya etiladi.

Global iqtisodiyotda tashqi qarz darajasiga nazar tashlansa, davlat qarzining nisbiy va absolyut qiymatlariga ko'ra eng yuqori darajasi, mamlakat tashqi qarzining YalMga nisbatan 60 foizlik "qizil chiziq"dan allaqachon oshib bo'lgan, AQSh, Yaponiya va Yevropa ittifoqi(EI) mamlakatlariga to'g'ri keladi.

Pienkowskining(2018) davlat qarzi va qarzning strukturaviy tuzilishiga bag'ishlangan ilmiy ishida davlat qarzlarning barcha uchun birday qabul qilish mumkin bo'lgan maksimal chegarasi mavjud emasligi, aksincha bu ko'rsatkichlar rivojlangan, rivojlanayotgan va quyi darajada rivojlangan davlatlar uchun bir biridan farq qilishini isbotlaydi.

Tashqi qarzni boshqarish mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash bo'yicha asosiy strategiya va siyosatlarini o'z ichiga oladi. Tashqi qarzni boshqarishning asosiy elementlari sifatida davlat qarzi barqarorligi tahlili, davlatning qarz olish siyosatini aniq yo'nalishlarini belgilab olish hamda davlat qarzini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish kabilari hisoblanadi.

Pattillo va boshqalarning fikriga (2002) ko'ra, iqtisodiy o'sish faqat tashqi qarz miqdorining ko'tarilishi bilan ijobiy bog'liqligi bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi. Qarzlarga xizmat ko'rsatish xarajatlarining oshishi natijasida iqtisodiyotning taqchilligini o'stirishi mumkin. Shuningdek, tashqi qarzning haddan tashqari ko'pligi iqtisodiyotni zarbalar va moliyaviy inqirozlarga moyil qilishi mumkin.

Qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlari va qarzning umumiy miqdorlari belgilangan chegaraviy ko'rsatkichlaridan oshib ketishi, davlat uchun foydali loyihalar uchun mavjud moliyaviy resurslarni cheklaydi, bu esa markazlashtirilgan investitsiyalarga to'sqinlik qiladi hamda iqtisodiy rivojlanishni cheklaydi (Ada va boshqalar., 2016; Fandamu va Phiri, 2017).

Tashqi qarzni boshqarish unga xizmat ko'rsatish doirasida mamlakat qarzlarning vaqtinchalik holatini aniqlash va tahlil qilish, xizmat ko'rsatish uchun yetarli miqdorda sof eksportdan tushumlarni prognozlashtirish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yangi tashqi qarz miqdorlari va boshqa qarzga bog'liq risklarni baholashni o'z ichiga oladi.

Tashqi qarzni boshqarishda ma'lum bir konvertatsiya usullaridan foydalanish mumkin. Ya'ni ushbu jarayon valyutalarning konvertatsiyasi yoki foizlarning qat'iy foiz stavkasidan o'zgaruvchan foizli qarzga o'zgartirilishi nazarda tutiladi. Shuningdek, qarzni konvertatsiya qilish qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan valyuta kursining o'zgarishi va foiz stavkalarining o'zgarishi kabi risklarni ham o'z ichiga olishi mumkin.

Quyidagi konvertatsiya usullari farqlanadi:

- majburiy konvertatsiya – qarz beruvchi eski qarz obligatsiyalarini pasaytirilgan foiz stavkasida yangilariga almashtirishi kerak.

- ixtiyoriy konvertatsiya – kreditor yangi shartlarga moslashish huquqiga ega yoki pullarini qaytarishi mumkin;

- qo'shimcha konvertatsiya – kreditor kredit shartlarini o'zgartirishga rozi bo'lishi mumkin.

Tashqi qarz milliy iqtisodiyot uchun riski yuqoridir, chunki u qarzning o'zi va undan foizlarni to'lashda qimmatbaho tovarlarni berish va xizmatlar ko'rsatish zarurligini anglatadi.

Jahon amaliyotida tashqi qarzni qisqartirishning quyidagi mexanizmlari ishlab chiqilgan:

1. Sotib olish orqali qarzni kamaytirish. Shunday qilib, qarzдор mamlakatlarga qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozorida qarz qimmatli qog'ozlarini arzon narxda sotib olish imkoniyati beriladi.

2. Qarzni aksiyalarga almashtirish xorijiy banklarga mamlakat qarzini sanoat korporatsiyalari aksiyalariga almashtirishga ruxsat berishni o'z ichiga oladi. Bunda chet el kapitali boshqa mamlakatlar kapitalida ulush oladi, tashqi qarz esa kamayadi.

3. Mavjud qarz majburiyatlarini yangi majburiyatlar bilan ehtimol pastroq foiz stavkasi bilan almashtirish.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Davlatlarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash chora-tadbirlarini amalga oshirishda tashqi qarz mablag'larini boshqarish muhim hisoblanadi. Tashqi qarz mablag'larini boshqarish va ularning maqsadli xarajat-

lari, albatta, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning asosiy maqsadi bo'lib, tashqi qarzni boshqarish tajribasini o'rganish tavsiya etiladi.

Tadqiqot dizayni bo'yicha interpretivizm usulidan foydalanilgan va asosan miqdoriy ko'rsatkichlar tadqiq qilingan. Tadqiqotni amalga oshirilishida adabiyotlar sharhi to'liq tahlil etilgan holda ulardagi fikrlar to'liq o'rganiladi, ushbu fikrlarga asoslangan holda yo'nalishlar belgilanadi hamda tadqiqot yo'nalishi sifatida pozitivizm usuli qo'llaniladi. Tadqiqot bo'yicha statistik tahlillarni bo'yicha O'zbekiston Respublikasining davlat qarzi, tashqi va ichki qarzlari tahlil qilingan. Tahlillar bo'yicha, asosan, miqdoriy ko'rsatkichlar tahlil qilingan. Tadqiqot uchun induksiya, deduksiya, analiz, sentiz va guruhlash kabi usullaridan foydalanilgan. Shuningdek, tadqiqotda, asosan, xorijiy davlat olimlarining ilmiy ishlaridan andoza olinib, mamlakat tashqi qarzini boshqarish bo'yicha tahlillar qilinadi.

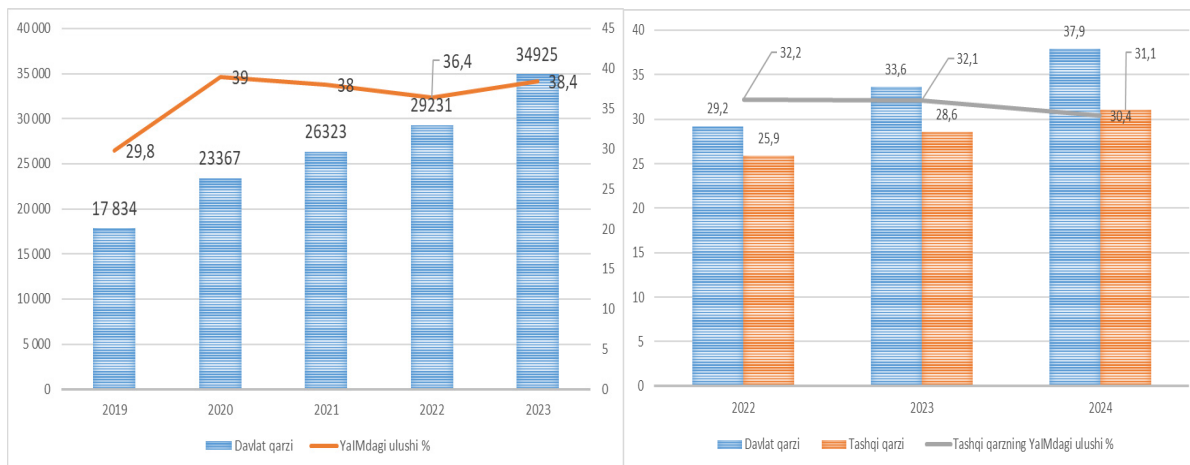
Xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda tashqi ilmiy boshqaruv mexanizmini o'rganish, ilmiy-amaliy muammolarni hal qilish imkonini beradigan umumiy ilmiy va maxsus usullar tizimi ishning uslubiy asosini tashkil etadi. Muallifning umumlashtirishlari va xulosalarining nazariy qoidalarini ilmiy asoslash ana shu usullardan foydalanish bilan ta'minlanadi. Tahlilda ilmiy abstraksiya usuli, mantiqiy va tizimli usullardan foydalanilgan. Xalqaro moliya institutlarini tizimlashtirish uchun tasniflash usuli ishlatilgan.

Mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy monografiyalari va maqolalari, shuningdek, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon bankining ichki strategik va operatsion hujjatlari, xorijiy moliya institutlari va ilmiy-tadqiqot institutlarining iqtisodiy hisobotlari, tegishli internet saytlari materiallari, konferensiya va seminarlarning to'plamlari, hisobotlari va axborotnomalaridan foydalanilgan.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Davlat majburiyatlarini boshqarish va ular bilan bog'liq xavflarning oldini olishni kompleks tashkiliy, huquqiy, iqtisodiy va texnologik chora-tadbirlar orqali amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ni 2020-yil 21-sentabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi huzurida davlat qarzig a xizmat ko'rsatish bo'yicha kafolat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi 573-son¹ qarorig a asosan davlat qarzig a xizmat ko'rsatish bo'yicha kafolat fondi mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi to'g'risid a nizom tasdiqlangan (VM-573, 2020-y.).

Shu bilan birga, davlat qarzig a xizmat ko'rsatishning institutsional, normativ-huquqiy holatini takomillashtirish va mustahkamlash maqsadida 2023-yil 29-aprelda O'zbekiston Respublikasining "Davlat qarzi to'g'risida"gi O'RQ-836-sonli² Qonuni qabul qilindi. Davlat qarzig a oid munosabatlar mazkur qonun bilan tartibga solinadi.

1-rasm. Davlat qarzi (mln.dollar) va uning YalMdagi ulushining dinamik o'zgarishi (%)³.

O'zbekiston Respublikasining davlat qarzi jami 2019-yilda 17 834 mln.dollarni va YalMdagi ulushi 29.8 foizni tashkil etgan bo'lib, 2017-yilda 23367 mln.dollarga o'sgan va YalMdagi ulushi 39 foizni tashkil qilgan. 2021-yilda 26 323 mln.dollarni va YalMdagi ulushi 38 foizni tashkil etgan. Umumiy miqdori o'sgan bo'lsada, YalMdagi ulushi kamaygan. Bunga sabab YalMning umumiy miqdorining o'sganligini ta'kidlashimiz mumkin. 2022-yilda davlat qarzi 29231 mln.dollarni, 2023-yilda esa bu ko'rsatkich 34925 mln.dollarni tashkil qilgan. YalMdagi ulushi bo'yicha ko'rsatkichlar mos ravishda 36.4 va 38.4 foizni tashkil qilgan.

1 <https://lex.uz>

2 <https://lex.uz>

3 imv.uz ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan tayyorlandi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi qarzining valyuta tarkibini tahlil qilishda 2023 yildagi tashqi qarzning 62 foizini yani 21804 mln.dollar summani AQSH dollari tashkil etadi, 2164 mln.dollar ekvalent summa Yapon iyenasi to'g'ri keladi. Shuningdek, Maxsus qarz olish huquqi (SDR) bo'yicha 2 330 mln.dollar ekvalent summa to'g'ri kelmoqda hamda umumiy ulushi 7 foizni tashkil qildi. Bundan tashqari, Saudiya Arabistoni reali va boshqa valyutalar ulushi 746 mln.dollar ekvalent summa bo'lib, umumiy ulushni 2 foizini tashkil qilgan. Tahlil qilinayotgan 2019–2023-yillar bo'yicha umumiy katta ulushdagi valyuta bu AQSH dollari bo'lib qomoqda.

Joriy yilda yangilangan hisob-kitoblarga ko'ra, umumiy davlat qarzi 33,6 mlrd AQSh dollarini tashkil etishi kutilmoqda. 2024 yilda umumiy davlat qarzi 37,9 mlrd AQSh dollarigacha (yil yakuniga) oshishi prognoz qilinmoqda, bu YalMning 37 foizini tashkil etadi.

Davlat tashqi qarzi 2024-yil yakunida 31,1 mlrd AQSh dollari (YalMga nisbatan 30,4 foiz) miqdorida prognoz qilinmoqda, shundan 24,6 mlrd AQSh dollari – O'zbekiston Respublikasi nomidan va 6,5 mlrd AQSh dollari – O'zbekiston Respublikasi kafolati ostida jalb qilinishi rejalashtirilgan.

2024-yilda davlat qarziga xizmat ko'rsatish bo'yicha xarajatlar 48 652 mlrd so'm miqdorida (YalMga nisbatan 3,7 foiz) prognoz qilinmoqda. Shuningdek, yuqorida ta'kidlanganidek, Konsolidatsiyalashgan byudjet taqchilligini (52,6 trln so'm) qoplash va 31,8 trln. so'm miqdoridagi asosiy qarzni so'ndirish uchun quyidagi manbalardan foydalaniladi hamda asosiy qarzni so'ndirish uchun mo'ljallangan 31,8 trln, so'm mablag'ga mos ravishda xalqaro moliya institutlarining kreditlari va yevrobondlar chiqarish orqali 31,8 trln so'm mablag' jalb qilinishi nazarda tutilgan.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasining davlat tashqi qarzining valyuta tarkibi (mln. doll. ekv.)⁴

№	Yillar	2020		2021		2022		2023	
1	Davlat tashqi qarzi	21093	9,0%	23582	90,0%	25914	89,0%	29636	85,0%
1	AQSH dollari	14749	63,1%	16949	64,0%	19645	67,2%	21804	62,0%
2	Yapon yenasi	2376	10,2%	2464	9,4%	2105	7,2%	2164	6,0%
3	Maxsus qarz olish huquqi (SDR)	1979	8,5%	1957	7,4%	1877	6,4%	2330	7,0%
4	Yevro	1089	4,7%	1094	4,2%	1226	4,2%	1393	4,0%
5	O'zbek so'mi	191	0,8%	415	1,6%	401	1,4%	547	2,0%
6	Xitoy yuani	268	1,1%	260	1,0%	214	0,7%	479	1,0%
7	Koreys voni	192	0,8%	183	0,7%	174	0,6%	174	0,0%
8	Saudiya Arabistoni reali va boshqalar	250	1,1%	259	1,0%	271	0,9%	746	2,0%

Jadvalimiz bo'yicha umumiy muddatlar bo'yicha guruhlangan bo'lib, qisqava uzoq muddatli qarzlarining umumiy ma'lumotlari va dinamik o'zgarishi keltirilgan. Tashqi qarz bo'yicha tahlil qilinayotgan 2019–2023-yillar bo'yicha 1 yil muddatgacha bo'lgan qarz mavjud emas. Shuningdek, eng uzoq muddatli ya'ni 20 yil va undan ortiq muddatlardagi qarz ulushi yuqori miqdorda bo'lib, birgina 2023-yildagi qiymati 14717 mln.dollarni tashkil qilgan.

10 yildan 20 yilgacha bo'gan qarz miqdori ham jami umumiy miqdorning sezilarni qismini tashkil etadi. 2019-yildagi ushbu muddatdagi qarz 5675 mln.dollarni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilga kelib 11 347 mln.dollarga yetgan. Keyingi o'rinlarga 5 yildan 10 yilgacha muddatdagi qarzlarining jami davlat qarzlaridagi ulushi 6 foizni tashkil etgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi tashqi qarz tarkibiy tahlili bo'yicha xalqaro moliya institutlaridan jalb qilingan kreditlar 16 627,0 mln.dollarni tashkil qilgan. Shundan Osiyo taraqqiyot banki 6441 mln.dollar, Jahon banki 6570 mln.dollar, Islom taraqqiyot banki 911 mln.dollar, Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar banki 1327 mln.dollarni va boshqa XIMdan 1 385,0 mln.dollar kreditlar jalb qilingan.

⁴ imv.uz ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan tayyorlangan.

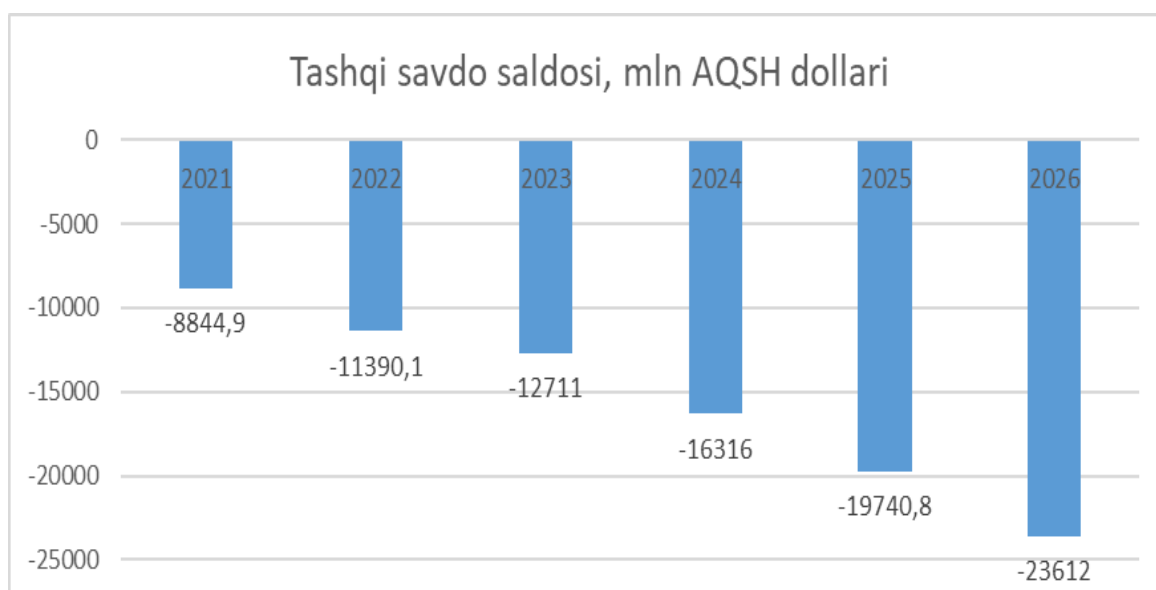

2-jadval. O'zbekiston Respublikasining Davlat tashqi qarzi bo'yicha moliya institutlarining to'g'ri keladigan miqdorlari⁵.

T/r	Ko'rsatkichlar nomi	2020	2021	2022	2023
1.	Davlat tashqi qarzi, jami	21093	23582	25914	29636
1.1.	Xalqaro moliya institutlari (XMI)	10057	10926	13803	16627
1.2	Osiyo taraqqiyot banki	4985	5219	6030	6441
1.3	Jahon banki	3734	4327	5527	6570
1.4	Islom taraqqiyot banki	824	885	903	911
1.5	Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar banki	1	4	570	1321
1.6	Boshqa XMIlar (XVJ, Qishloq xo'jaligini rivojlantirish jamg'armasi, «OPEK» jamg'armasi, YETTB va YEIB)	513	491	773	1385
2.1	Xorijiy hukumatlarning moliya tashkilotlari	9291	10051	9519	9612
2.2	Xitoy taraqqiyot davlat banki, Xitoy Eksimbank	4020	4200	3965	3775
2.3	Yaponiya xalqaro hamkorlik agentligi va boshqalar	2376	2659	2300	2359
2.4	Koreya Respublikasi Hukumatining moliya tashkilotlari	998	1019	966	794
2.5	Fransiya Hukumatining moliya tashkilotlari	682	585	718	825
2.6	Saudiya Arabistoni Hukumatining moliya tashkilotlari	142	141	143	140
2.7	Germaniya Hukumatining moliya tashkilotlari	147	129	116	114
2.8	Ispaniya Hukumatining moliya tashkilotlari	106	99	80	73
2.9	Quvayt va boshqa mamlakatlar hukumatlarining moliya tashkilotlari	820	1218	1230	1531

Davlat tashqi qarzi qoldig'i 2022-yilda 2,4 mlrd. AQSh dollarga oshib, 2023-yilning 1-yanvardagi ko'rsatkichlari 25,9 mlrd. AQSh dollarni ya'ni yalpi ichki mahsulotga nisbatan 32,25 foizni tashkil qildi. Shu bilan birga, Respublika nomidan jalb qilingan tashqi qarzi 19,8 mlrd. AQSh dollarni tashkil qilgan bo'lib, umumiy davlat tashqi qarzining 76,5 foizini tashkil qilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining kafolati ostida jalb qilingan tashqi qarzi 6,1 mlrd. AQSh dollarni ya'ni davlat tashqi qarzining 23,5 foizini tashkil etgan.

Shuningdek, 2022-yil yakuni bo'yicha jami davlat tashqi qarzining 33,4 foizi ya'ni 8,6 mlrd. AQSh dollari davlat byudjetini qo'llab-quvvatlash maqsadida sarflangan bo'lsa, 3,0 mlrd. AQSh dollari (11,6 %) elektroenergetika sanoatiga yo'naltirilgan, 2,84 mlrd. AQSh dollari (10,9%) energetika sanoatiga, jami summaning 2,54 mlrd. AQSh dollari (9,8%) qishloq va suv xo'jaligiga, 2,51 mlrd. AQSh dollari (9,7%) transport va transport infratuzilmasiga, 2,3 mlrd. AQSh dollari uy-joy kommunal xo'jaligi sohalariga yo'naltirilgan mablag'lar hissasiga to'g'ri keladi.

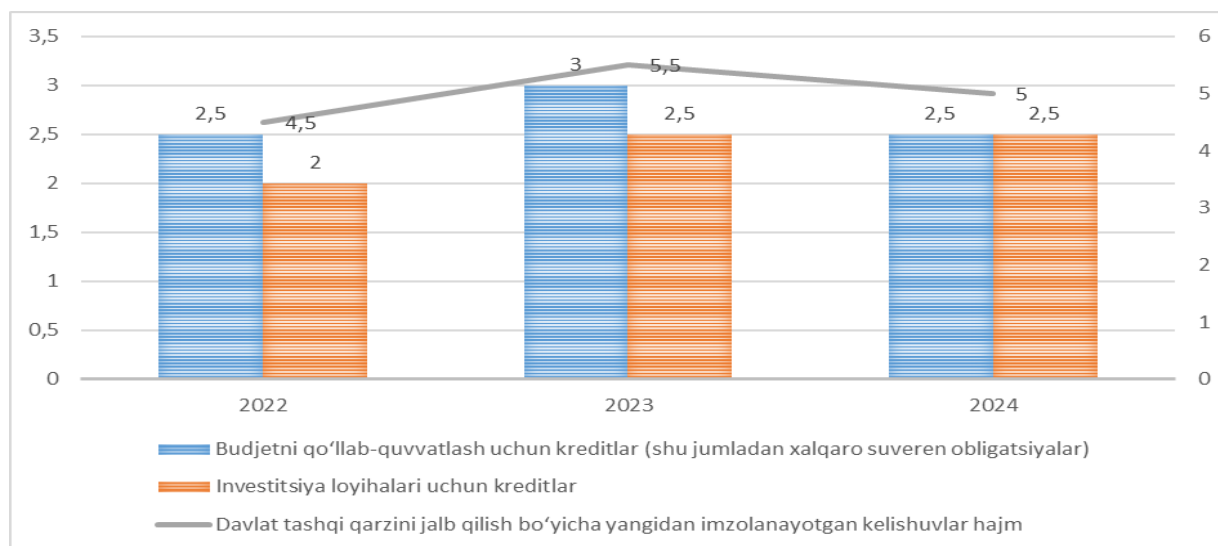
2-rasm. O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasining dinamik o'zgarishi⁶.

⁵ imv.uz ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan tayyorlangan.

⁶ stat.uz ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan tayyorlangan.

Shuningdek, keyingi tahlillarda ko'rishimiz mumkinki, tashqi savdo saldosini manfiy bo'lib, import eksport hajmiga qaraganda o'sgan. 2021-yilda saldo – 88443,9 mln AQSH dollari bo'lsa, 2026-yildagi prognoz qariyb 3 barobar oshishi hamda – 23 612 mln AQSH dollari bo'lishi prognoz qilingan. 2024-yil kutilayotgan ijro ham – 16316 mln AQSH dollari bo'lishi prognoz qilingan bo'lib, valyuta kursida sezilarli tebranishlarni hamda devalvatsiya bo'lish ehtimollarini oshiradi.

3-rasm. O'zbekiston Respublikasi nomidan va O'zbekiston Respublikasining kafolati ostida tashqi qarzlarini jalb qilish bo'yicha chegaraviy miqdorlar (mlrd AQSh dollari)⁷.

Tashqi qarzni o'sib borishi bir paytning o'zida valyuta siyosatini barqarorligini ta'minlash zaruratini paydo qiladi. Bunda qarzni samarali boshqarish bo'yicha valyuta risklari paydo bo'lishi hamda qarzga xizmat ko'rsatish qimmatlashishi mumkin. Tashqi savdo bo'yicha tahlillarni ko'rishimiz mumkinki, tashqi savdi saldosini manfiy bo'lib, o'z navbatida, milliy valyutaning barqarorligini saqlab qolish bo'yicha muhim chora-tadbirlarni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat qarzi to'g'risida"gi Qonuni Oliy Majlis Senati tomonidan ma'qullandi. Davlat qarzi portfelini diversifikatsiya qilish va valyuta xatarini pasaytirish maqsadida davlat qarzini xorijiy valyutadagi ulushini bosqichma-bosqich pasaytirish uchun milliy valyutadagi xalqaro obligatsiyalar chiqarish amaliyoti yo'lga qo'yildi (O'RQ-836, 2023)

O'zbekiston Respublikasining "2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq 2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasi hukumati nomidan va O'zbekiston Respublikasining kafolati ostida tashqi qarzlarini jalb qilish bo'yicha yillik imzolanadigan yangi bitimlarning cheklangan hajmi 5,0 mlrd AQSh dollari, shundan O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjetini qo'llab-quvvatlash, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish uchun – 2,5 mlrd. AQSh dollari, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun – 2,5 mlrd. AQSh dollari miqdorida belgilangan hamda 2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasi nomidan chiqariladigan davlat qimmatli qog'ozlarining cheklangan sof hajmi 25,0 trln. so'm miqdorida belgilangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakat iqtisodiy rivojlanishida, albatta, ichki imkoniyatlar yetishmagan taqdirda tashqi imkoniyatlardan foydalaniladi. Qolaversa, davlat qarzi, bu ichki yoki tashqi bo'lsin, ma'lum kamchiliklarga va risklarga ega. Shunday qilib, davlat qarzining samarali boshqarilmaydigan qismi iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatadi, degan xulosaga kelish mumkin. Ya'ni ijtimoiy qutblanishning kuchayishiga olib keladi va iqtisodiy o'sishga, shuningdek, qarz qiymatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Davlat qarzini to'lash byudjet taqchilligini oshiradi. Tashqi davlat qarzi eksport tushumlari hisobidan to'lanadi, bu esa iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Davlatning beqaror xarajatlarini qisqartirish va davlatlararo munosabatlarni to'g'rilash bilan bir qatorda, eng muhimi, soliq islohotlari orqali byudjet tuzilmasida ijobiy o'zgarishlarga erishishdir.

Tashqi davlat qarzini samarali boshqarish davlat qarzi xavfsizligini ta'minlashning zarur sharti bo'lib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Davlat qarzini boshqarish jarayonida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni jalb

7 imv.uz ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan tayyorlangan.

etish vazifalari eng qulay sharoitlarda, eng kam xarajat va risklar bilan, davlatning to'lov qobiliyati va qarz xavfsizligini ta'minlagan holda hal etiladi hamda qarz munosabatlari ishtirokchilarining manfaatlarini muvofiqlashtirish muhim ahamiyatga ega. Tashqi davlat qarzini boshqarish davlatning ishlab chiqilgan qarz siyosatiga asoslanadi va bozor usullaridan foydalangan holda amalga oshirilishi kerak.

Tashqi davlat qarzini boshqarishni takomillashtirish: qarz siyosatining aniqligi va samaradorligini oshirish, davlat qarzini boshqarish modelini takomillashtirish, tashqi davlat qarzi miqdori va ulushini qisqartirish hisobiga davlat qarzi tuzilmasini optimallashtirish, uzoq muddatli tashqi qarz ulushini oshirish kabilar.

Shuningdek, davlatlarda tashqi qarzni boshqarishning bir qancha usullaridan samarali foydalanish lozim:

1. Davlatlar tashqi qarzlarini moliyalashtirish uchun Jahon banki yoki Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVF) kabi ko'p tomonlama institutlardan qarz olish imkoniyatlaridan samarali foydalanish. Ushbu muassasalar xususiy kreditorlarga qaraganda pastroq foiz stavkalari va uzoqroq muddatlaridagi kreditlar taklif qiladi, bu esa mamlakatlarga o'z qarzlarini samaraliroq boshqarishda yordam beradi.

2. Davlat qarzini strategik maqsadlar uchun sarflash lozim. Albatta, qarz bo'yicha doimiy monitoring olib borish hamda mavjud risklarni hisobga olgan holda zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish.

3. Mamlakatlar o'zlarining tashqi qarzlarini to'lash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan valyuta tushumlarini yaratish uchun o'z eksportlarini ko'paytirishga e'tibor berishlari mumkin. Bunga savdo kelishuvlari orqali eksportni rag'batlantirish, infratuzilmani yaxshilash, ta'lim va texnologiyalarga sarmoya kiritish orqali erishish mumkin. Shuningdek, kelajakdagi tashqi savdo saldosi musbatga chiqarish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 29-apreldagi "Davlat qarzi to'g'risida"gi Qonuni O'RQ-836-sonli Qonuni. <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining 2023-yildagi 25-dekabrdagi "2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi O'RQ-886-sonli Qonuni. <https://lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 16-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi huzurida Davlat qarzig'a xizmat ko'rsatish bo'yicha kafolat jamg'armasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 573-sonli qarori. www.lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF-60-sonli Farmoni. <https://lex.uz>
5. Zeeshan M., Han J., Rehman A., Ullah I., Hussain A. & Afridi F. E. (2022). Exploring symmetric and asymmetric nexus between corruption, political instability, natural resources and economic growth in the context of Pakistan. *Resources Policy*, 78(1). <https://doi.org>
6. Uddin M., Ali M. & Masih M. (2020). Institutions, human capital and economic growth in developing countries. *Studies in Economics and Finance*, 38(2), 361–383.
7. Faura J., Simionescu M. & Gavurova B. (2022). Determinants of local government deficit: Evidence from Spanish municipalities. *Heliyon*, 8(12). <https://doi.org>
8. Agyeman G., Sakyi D. & Abayie E. (2022). External debt and economic growth in selected sub-Saharan African countries: The role of capital flight. *Research in Globalization*, 5(1). <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2022.100091>.
9. Pienkowski A. Debt Limits and the Structure of Public Debt // *Journal of Globalization and Development*, vol. 8, no. 2, 2018, pp. 20170018. <https://doi.org/10.1515/jgd-2017-0018>.
10. Pattillo C.A., Poirson H., Ricci L.A. 2002. External Debt and Growth. SSRN 879569. Pattillo, A.C., Poirson, H., Ricci, L.A., 2002. External Debt and Growth. IMF Working Paper No. 02/69, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract/879569>.
11. Ada M.S., Agu O., Umunna G. 2016. Impact of external debt on economic growth in Nigeria: an ARDL bound testing approach. *J. Econ. Sustain. Dev.* 7 (10), 16–26.
12. Choriye F. (2021) «Davlat byudjeti daromadlarini diversifikatsiyalash masalalari», <https://journal.tsue.uz>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

